

Gary Wickham & George Pavlich (eds.) (2001): Rethinking Law, Society and Governance. Foucault's Bequest

---

Portland, Oregon: Hart Publishing, 176 sider

ANMELDT AF CHRISTIAN BORCH

Selv her knap 20 år efter sin død i 1984 udgør Michel Foucaults forfatterskab en af de vigtigste inspirationskilder, hvis man vil begive sig ud i at diagnosticere aktuelle samfundstendenser og begribe dem teoretisk. Op gennem 1990'erne har især den såkaldte guvernemantalitetsforskning stået centralt i den henseende. Sigtet ligger her i forlængelse af den sene Foucaults bestræbelser på at udarbejde en guvernemantalitetens eller regeringskunsternes historie, sådan som han skitserede den i sin forelæsningsrække på Collège de France i 1978. Neologismen *gouvernementalitet* (*gouvernement* + *rationalitet*) henviser til de rationaliteter, der realiseres med faktiske styringstiltag, dvs. de konceptualiseringer, retfærdiggørelser etc. af magt og styring, der søges omsat i konkrete løsninger på det, der betragtes som konkrete problemer. Centralt hos Foucault står den klassiske liberalismes kritik af statens intervention i markedet, hvilket i de senere års guvernemantalitetsforskning er blevet aktualiseret gennem analyser af vor tids forskellige varianter af neoliberalisme, som – hvad enten de er inspireret af Reagan eller

Thatcher, Clinton eller Blair – viser sig i konkrete bestræbelser på at trække den direkte velfærdsstatslige intervention tilbage for i stedet at understøtte individernes frie valg.

Denne samtidsdiagnostiske retning (jeg skal problematisere tendensen til at se for megen enhed i samlebetegnelsen nedenfor) har på yderst interessant vis kortlagt subtiliteten og skyggesiderne i den politiske magtudøvelse, vi konfronteres med i dag. En af de vigtige diagnostiske pointer er, at den politiske magtudøvelse måske ikke længere er direkte, idet staten som nævnt trækker sit engagement tilbage, men at magten ikke dermed er forsvundet eller ophørt. Magtudøvelsen foregår blot mere distanceret, nemlig gennem individernes frie valg. Hvor velfærdsstaten f.eks. bestræbte sig på at sikre befolkningen mod risici gennem kollektive forsikringsordninger, er vi i dag vidne til, at staten overvælter sit tidligere ansvar på individer og lokalsamfund, som nu må forsikre sig på egen hånd, som et frit valg. Initiativet overlades til den enkelte og det lokalsamfund, han eller hun indgår i. Denne omlæg-

ning af velfærdsstaten til et velfærdssamfund kan identificeres på mange forskellige områder (f.eks. sundhed, uddannelse, kriminalpolitik), der ganske vist adskiller sig fra hinanden på det konkrete saglige plan, men som bindes sammen i den overordnede omlægningsstrategi. I den bog, der her skal omtales, viser William Walters eksempelvis, hvorledes arbejdsløshed ikke længere betragtes som en konsekvens af makroøkonomiske forhold, der ud fra en keynesiansk model kan reguleres af staten, men at arbejdsløshed i dag tværtimod opfattes som et problem, der må tilskrives det enkelte arbejdsløse individ, og hvor løsningen ikke er statslig finanspolitisk regulering, men individets egen kompetenceudvikling (jf. Walters' "Governing Unemployment: Transforming 'the Social'"). Arbejdsløshed gøres kort sagt til et individuelt problem.

I Wickhams og Pavlichs antologi gøres der status over det gouvernementale perspektiv, dets analytiske fordele og problemer. Hovedanliggendet er en gentænkning af ret, samfund og styring ud fra Foucaults tilgang, og som undertitlen antyder, er dette knyttet til et ubeskedent ønske om at nedfælde Foucaults testamente. Bidragene, som både er af empirisk-diagnostisk og teoretisk karakter, forholder sig ikke eksegetisk til Foucaults skrifter, hvilket både er godt og skidt. På den ene side er det behageligt ikke at blive præsenteret for den ene snævre dogmatiske læsning af Foucault efter den anden, men på den anden side kan man vel ikke se bort fra dybe studier af hans egne, og ikke blot af enkelte af arvtagernes, arbejder, hvis man vil give en blot nogenlunde fyldestgørende skitse af hans testamente. Dette problem er generelt for bogen og kommer til udtryk i en overvurdering af gouverne-

mentalitetsperspektivet på flere måder. Det overvurderes for det første, fordi Foucaults testamente dermed reduceres til et enkelt perspektiv. Ganske vist er det korrekt, at gouvernementalitetforskningen har indtaget en meget fremtrædende status i de senere års Foucault-diskussion, og at begrebet om gouvernementalitet sammenfatter vigtige aspekter af Foucaults forfatterskab (f.eks. magt, etik og sandhed), men det virker urimeligt at koge Foucaults bidrag ned til et enkelt totalperspektiv. I delvis forlængelse heraf er det for det andet problematisk at omtale gouvernementalitetforskningen som et enhedligt paradigme eller som en "skole" (p. 103). Bl.a. for at undgå denne etiket understregede Mariana Valverde på *Law and Society Association's Annual Meeting 2002*, at begrebet nu helt er forladt af de teoretikere, som ofte forbindes med det. Som illustration på samme pointe kan nævnes, at tilgangens mest fremtrædende figur, den engelske sociolog Nikolas Rose, på en konference i Århus i 2000 bekendtgjorde, at han dér holdt sin sidste forelæsning om gouvernementalitet. For fremtiden skulle analyserne udfoldes uden at give anledning til misforståelser om skoledannelse etc. At hellige størsteparten af bogens diskussioner gouvernementalitet og at kritisere retningen som en enhed uden at gå i kødet på specifikke repræsentanter og teoretikere synes derfor at svare til at opstille en stråmand.

En af de kritikker, der går igen i flere af kapitlerne, er kritikken af gouvernementalitetstudiernes totaliserende tendens. Dette er ganske vist ikke en ny, men helt sikkert en vigtig kritik. Således har Pat O'Malley ret, når han i kapitlet "Genealogy, Systematisation and Resistance in 'Advanced Liberalism'" anklager de hidtidige studier for at

være for lukkede, idet de gerne får alt til at passe ned i en neoliberal kasse, eller med andre ord: at de i for stor udstrækning betjener sig af en neoliberal idealtipe, som hævdes at kunne fungere som diagnostisk linse på stort set alle felter i dag. De mest reflekterede teoretikere har forsøgt at tage højde for dette problem (der, som O'Malley også indrømmer, ikke er principielt iboende gouvernementalitetsspektivet, men snarere en beklagelig udviklingstendens, som man kan rette op på). Det gælder f.eks. Nikolas Rose, hvis begreb om avanceret liberal styring er mere åbent anlagt end det snævre neoliberalismekoncept, idet det beskriver en hybrid af neoliberale og kommunitære styringsrationaliteter. Men selv med Roses begreb kommer man, som O'Malley fremhæver, til kort, når man eksempelvis vil beskrive den aktuelle vestlige kriminalpolitik, der ikke blot er kendetegnet ved liberale og kommunitære træk, men som i ligeså høj grad abonnerer på neokonservative elementer (krav om mere retssikkerhed og strengere straffe), der vanskeligt lader sig indarbejde i en avanceret liberal optik. Måden at komme ud af dette totaliseringsproblem på er ifølge O'Malley i højere grad end tilfældet har været at inddrage genealogiske analyser i studierne af faktiske styringsrationaliteter. Dette er en rimelig fordring – og helt i Foucaults ånd – og hvis den indløses, må man forvente fremover at se flere analyser, som hæfter sig ved det heterogene, komplekse og i det hele taget mangefacetterede ved de aktuelle former for magtudøvelse. En del af den tiltalende elegance ved de hidtidige studier går dermed fløjten, men det sker med mere detaljerede og bedre dækkende undersøgelser som gevinst.

Bogens bidragsydere har i høj grad australsk tilknytning, og det smitter af på de empiriske analyser, der præsenteres i bogen. Det gælder f.eks. Annette Pedersens analyse i "Governing Images of the Australian Police Trooper", hvor hun gennem bl.a. ikonografiske studier af nogle af William Strutts malerier forsøger at karakterisere det engelske kolonistyre af Australien, i særdeleshed den retligt-politimæssige indsats. Idéen om en ikonografi om retten og magtudøvelse er meget interessant, men i den konkrete analyse ikke helt overbevisende. Desuden forfalder Pedersen til essentialismen, jf. f.eks. hendes beskrivelse af "den vestlige civilisation" (p. 34, 42), som i hvert fald ligger Foucault fjernt. Russell Hoggs og Kerry Carringtons "Governing Rural Australia: Land, Space and Race" ligger i flere henseender i fin forlængelse af Pedersens artikel. Også her fokuseres der på Australien som objekt for kolonistyre, hvilket hægtes til en kritik af de hidtidige gouvernementalitetssstudier, som beskyldes for at have en vestlig, hvis ikke ligefrem eurocentrisk, forudindtagethed. Hogg og Carrington viser, hvordan man lige fra den tidligste imperialistiske styring af den australske koloni har benyttet særlige teknikker til dels, og i første række, overhovedet at etablere en befolkning som genstand for styring, dels at differentiere styringen mellem oprindelige folk (som reguleres ikke-liberalt) og tilflyttere, hvor spændingen mellem den internt-britiske styringsrationalitet og styringen af kolonien kommer klart til udtryk. Ligesom i Pedersens analyse peger Hogg og Carrington dermed på nogle af de rumlige aspekter, der har spillet en rolle for den konkrete styring (de store ubeboede landskaber mv.). Her introduceres et vigtigt tema i gouvernementalitetssdiskussionen,

nemlig forholdet mellem magt og rum, som dog ikke diskuteres teoretisk, men alene empirisk i bogen.

Antologiens artikler om styring af retlige felter er samlet i en særlig sektion. Det drejer sig bl.a. om Kevin Stensons "Reconstructing the Government of Crime", hvor det strafferetlige område undersøges dels neomarxistisk og dels gouvernementalt, og hvor førstnævnte optik hævdes at burde indgå som supplement i sidstnævnte. Dette forslag er af flere grunde problematisk. For det første grundet det på nogle fejlagtige kritikker af det gouvernementale perspektiv. F.eks. betragter Stenson det som et problem, at mange gouvernementale studier af aktuel kriminalpolitik peger på, at individer nu selv må tage ansvaret for deres eventuelle offerstatus, mens – og dette er den kritiske indvending – det jo ofte stadig er staten og ikke individerne, der tager konkrete initiativer. Denne kritik overser den centrale samtidsideagnostiske pointe, at staten i dag i høj grad fungerer som faciliterende instans; som den, der gør individerne i stand til at handle selv. Stensons kritik er kortsagt forfjeldet og virker nærmest modsat som støtte for den kritiserede pointe. For det andet er kombinationen af neomarxisme og gouvernementalitet snarere et tilbageskridt end et fremskridt. Det er ikke tilfældigt, at Foucault opponerede mod marxismen og formulerede sin magtanalytik op imod den – netop dette opgør er vel en central del af Foucaults testamente. Det er ikke utænkeligt, at Foucaults perspektiv med fordel kan suppleres med andre positioner, men da skal man snarere lede i andre ikke-marxistiske teorier, f.eks. i Niklas Luhmanns.

Kritikken fortsætter i David Browns "Governmentality and Law and Order", hvor det

gouvernementale perspektiv undtagelsesvist gives et konkret ansigt: David Garlands studier af aktuel vestlig kriminalpolitik (uagtet at Garland må betegnes som en temmelig heterodoks repræsentant for gouvernementalitetsoptikken, jf. f.eks. brugen af kausalforklaringer i hans seneste bog, *The Culture of Control*). Browns problem er, at Garlands arbejde, og gouvernementalitetstudierne generelt, ikke indebærer en aktivistisk holdning, men at politikken med Browns ord er forsvundet helt og aldeles af syne (p. 109). Denne kritik hviler imidlertid på en særlig opfattelse af aktivisme og politisk handlen, som Foucault eksplicit gør op med. Foucault forfalder ikke, som Brown synes at gøre, til et normativt ideal, som for enhver pris skal realiseres politisk, men kortlægger i stedet, hvorledes det, vi tager for givet, kunne være anderledes. Denne teoretiske strategi er bestemt ikke ukritisk og upolitisk, men bevidst om, at enhver styring og enhver dominerende sandhed har magteffekter, som bør analyseres.

Langt mere interessant er antologiens nok bedste bidrag, Jo Goodies "The Invention of the Environment as a Subject of Legal Governance". Denne artikel udmærker sig ved at imødegå tendensen til inden for det retlige felt udelukkende at anvende det gouvernementale perspektiv på strafferetlige og kriminologiske områder. Således viser Goodie, hvorledes man i hvert fald inden for common law er vidne til, at miljøet konstrueres som et retssubjekt, der skal underkastes styring. Markeringen af miljøet som subjekt åbner et nyt spor for gouvernementalitetstudierne, som ikke mindst på det retlige område må drive analyserne videre end til studier af subjektiveringen af autonome, rationelle individer.

Antologiens to sidste bidrag er mere teoretisk anlagt. Jeff Malpas tager i "Governing Theory: Ontology, Methodology and the Critique of Metaphysics" udgangspunkt i megen aktuel samfundsteoris skepsis over for metafysik og ontologi. I hvert fald hvad angår ontologien synes han at finde kritikken uberettiget, idet enhver forklaring eller beskrivelse allerede er indlejret i ontologi (p. 125). Heroverfor kan man indvende, at ontologiens uomgængelighed muligvis er en selvfølgelighed for Malpas, hvilket kan være grunden til, at han fremhæver den som et faktum uden at finde behov for nogen form for argumentation. Med Foucault må man imidlertid betragte Malpas' udgangspunkt som en påstand, der i sig selv behøver begrundelse. Malpas prøver desuden at samtænke Heidegger og Foucault, og selv om jeg er positivt indstillet over for forsøget, mener jeg ikke, at resultatet bære megen frugt, som ikke allerede kan findes i Foucaults egne skrifter.

Endelig kaster Pavlich sig i sin glimrende "The Art of Critique or How Not to be Governed Thus" over kritikbegrebet, både idéhistorisk og hos Foucault. Pavlich, som er den, der går mest direkte i kødet på Foucault selv, viser, at kritikbegrebet traditionelt fører et element af vurdering eller bedømmelse med sig. Det forsøger han med Foucault at komme udover ved at definere kritik som en "grænseattitude", dvs. som en påmindelse om konkrete styringsteknologiers lige så konkrete excesser, grænser og effekter (p. 146, 148). Målet er derved at opnå et kritikbegreb, som kan fungere som "counter-mentality" (p. 149) til de fremher-

skende gouvernementaliteter. Til forskel fra mange af antologiens øvrige bidrag tænker Pavlich med Foucault, og resultatet bliver derfor også mere i dennes ånd.

For at sammenfatte: Læser man bogens titel snævert og bogstaveligt kan man næppe undgå at blive skuffet over indholdet. Der er således kun i beskedent omfang tale om en gentænkning af ret, samfund og styring – og slet ikke, hvis man allerede er bekendt med det gouvernementale perspektiv. Man kunne have håbet, at bogen faktisk helligede sig retten, men kun i en enkelt artikel gøres der som nævnt et hæderligt forsøg på at imødegå gouvernementalitetens tendens til inden for det retlige felt udelukkende at fokusere på strafferetlige og kriminologiske aspekter. Bidragene har desuden en tilbøjelighed til at opstille en skyggemodstander, som, hvis den svarede til det præsenterede, ganske givet ville tabe pusten under alle de slag, den tildeles i løbet af bogen. Men eftersom gouvernementalitetens studierne kun dårligt passer på det opstillede billede, ender kritikken oftest som slag i den tomme luft. Alt dette betyder ikke, at Foucault og gouvernementalitetsspektivet ikke kan kritiseres, men det betyder, at Foucaults testamente har mere at byde på, end bogen viser. Bogens bedste bidrag angiver dog veje, som med fordel kan følges fremover.

Forfatteroplysninger

Cand. scient. pol. Christian Borch, ph.d-stipendiat, Det retsvidenskabelige Institut D, Københavns Universitet.